

TÜRKİYE YÜZYILI VİZYONUNDA TERÖRSÜZ TÜRKİYE SÜRECİ: PKK'NIN SİLAHSIZLANMASINDA EGEMEN DDR MODELİ ÜZERİNE BİR ANALİZ¹

THE TERROR-FREE TÜRKİYE PROCESS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE CENTURY OF TÜRKİYE VISION: AN ANALYSIS OF THE SOVEREIGN DDR MODEL IN THE DISARMAMENT OF THE PKK

Damla TAŞKIN²- Levent Ersin ORALLI³

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin "Türkiye Yüzyılı" vizyonu çerçevesinde yürütülen PKK'nın silahsızlanma sürecini, *Silahsızlandırma, Terhis ve Yeniden Entegrasyon (Disarmament, Demobilization and Reintegration- DDR)* yaklaşımı temelinde incelemektedir. Çalışma, klasik DDR modellerinin çoğunlukla uluslararası müdahale, dış gözlem mekanizmaları ve çatışma sonrası geçiş süreçleri üzerine inşa edildiğini; Türkiye'nin ise bu yaklaşımı ulusal egemenlik, parlamenter denetim ve devlet kapasitesi ekseninde yeniden yorumladığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda çalışma, Türkiye'nin geliştirmekte olduğu yaklaşımı "Egemen DDR" (Sovereign DDR) modeli olarak kavramsallaştırmaktadır. Çalışma, nitel araştırma

1 Araştırma Makalesi
Makale gönderim tarihi:09.02.2026
Makale kabul tarihi:26.12.2025

2 Bağımsız Araştırmacı
E-posta: damla.taskin@ankarabilim.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4007-1335

3 Doç.Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
E-posta: levent.oralli@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7610-4514

yöntemi temelinde hazırlanmış olup, uluslararası alanda faaliyet göstermiş IRA, ETA ve FARC örnekleri üzerinden klasik ve yarı-klasik silahlısızlanma deneyimlerinin karşılaştırmalı analizini gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) merkezli demokratik denetim mekanizmaları, geçiş hukuku tartışmaları, toplumsal entegrasyon politikaları ve güvenlik-kalkınma ilişkisi birlikte ele alınmaktadır. Ayrıca PKK'nın çok katmanlı yapısı nedeniyle Türkiye örneğinin klasik DDR süreçlerinden hangi yönleriyle ayrıştığı değerlendirilmektedir. Sonuç olarak çalışma, Türkiye'nin PKK'nın silahlısızlanma sürecinde geliştirdiği yaklaşımın, mevcut DDR literatürüne ulusal egemenlik, kurumsal koordinasyon ve toplumsal meşruiyet eksenli özgün katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte sürecin uzun vadeli başarısının; silahlısızlanmanın sürdürülebilirliği, yeniden entegrasyon politikalarının etkinliği ve bölgesel güvenlik dinamiklerinin istikrarına bağlı olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: DDR, Egemen DDR, PKK, Türkiye Yüzyılı, barış inşası, terörsüz Türkiye

ABSTRACT

This study examines the disarmament process of the PKK terrorist organization conducted within the framework of the Republic of Türkiye's "Century of Türkiye" vision through the perspective of Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR). It argues that while conventional DDR models are largely built upon international intervention, external monitoring mechanisms, and post-conflict transition processes, Türkiye has reinterpreted this approach through the lenses of national sovereignty, parliamentary oversight, and state capacity. In this context, the study conceptualizes Türkiye's emerging approach as a "Sovereign DDR" model. Employing a qualitative research methodology, the study conducts a comparative analysis of classical and semi-classical disarmament experiences through the cases of the IRA, ETA, and FARC. Particular attention is given to democratic oversight mechanisms centered on the Grand National Assembly of Türkiye (GNAT), transitional justice debates, social reintegration policies, and the relationship between security and development. Furthermore, the study evaluates the ways in which the Turkish case diverges from conventional DDR processes due to the PKK's multi-layered organizational structure. The findings suggest that Türkiye's approach to the disarmament process of the PKK offers an original contribution to the DDR literature by emphasizing national sovereignty, institutional coordination, and social legitimacy. Nevertheless, the study argues that the long-term success of the process will depend on the sustainability of disarmament, the effectiveness of reintegration policies, and the stability of regional security dynamics.

Keywords: DDR, Sovereign DDR, PKK, Century of Türkiye, peacebuilding, terror-free Türkiye.

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, kırk yılı aşkın süren terörle mücadelesini yalnızca bir güvenlik meselesi olarak değil, aynı zamanda güçlü devlet kapasitesi, demokratik dayanıklılık ve toplumsal alanda bütünleşme süreci olarak yürütmektedir. Nitekim 1978 yılında Diyarbakır'ın Lice ilçesinde kurulan Partiya Karkerên Kurdistan (PKK) terör örgütü, 1984 yılında Eruh ve Şemdinli saldırılarını başlatmasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliğine yönelik en uzun soluklu terör tehditlerinden birini ortaya çıkarmıştır.⁴ Örgüt, silahlı eylemlere başlamasının ardından özellikle 1990'lı yıllar boyunca sınır aşan bir terör yapılanmasına dönüşerek Irak ve Suriye'ye yayılmış; Kandil ve Mahmur gibi bölgelerde yarı-devlet niteliğinde yapılanmalar oluşturmaya çalışmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin iç istikrarı ve sınır güvenliği açısından yalnızca güvenlik alanında değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik dengeler ve bölgesel kalkınma üzerinde de ciddi etkiler meydana getirmiştir.⁵

Uzun yıllar devam eden terörle mücadele deneyiminin ardından, 28 Ekim 2022 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından ortaya konulan "Türkiye Yüzyılı" vizyonu, güvenlik politikalarının yalnızca askerî ve kolluk tedbirleriyle değil; aynı zamanda ulusal kalkınma, toplumsal bütünleşme ve demokratik meşruiyet boyutlarıyla birlikte ele alınmasını öngören yeni bir stratejik yaklaşım sunmuştur. Söz konusu yaklaşım, klasik güvenlik paradigmasının ötesine geçerek terörle mücadelenin yalnızca güvenlik boyutuna değil; toplumsal bütünleşme, demokratik dayanıklılık, kalkınma ve kurumsal rehabilitasyon alanlarına da odaklanan çok boyutlu bir devlet politikası niteliğini yapılandırmıştır.⁶

Türkiye'nin yeni devlet politikası ile birlikte 2025 yılına gelindiğinde PKK'nın Terörsüz Türkiye stratejisi bağlamında kendini feshetme ve silah bırakma kararını açıklaması, uzun yıllar sonra gerçekleşen sahadaki en önemli çıktılardan biri olarak değerlendirilmektedir.⁷ Ayrıca Türkiye'nin izlediği strateji, Birleşmiş Milletler (BM)'in DDR modeli referans alınarak, ulusal mevzuat ve toplumsal dinamikler temellerine dayalı özgün bir yaklaşım sergilemektedir. Nitekim mevcut DDR literatürü büyük ölçüde iç savaş sonrası toplumlar, uluslararası gözetim mekanizmaları ve dış müdahale temelli geçiş süreçleri üzerine şekillenmektedir. Öyle ki Sierra Leone, Liberya, Nepal ve Kolombiya gibi örneklerde süreçlerin çoğunlukla Birleşmiş Milletler destekli yapılar aracılığıyla yürütülmesi, DDR modellerinin ağırlıklı olarak uluslararası denetim ekseninde gelişmesine sebebiyet vermiştir. Fakat Türkiye örneği; güçlü devlet kapasitesi önceliği, parlamenter denetim mekanizmaları odağı, ulusal

4 Paul J. White, *Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers? The Kurdish National Movement in Türkiye*, Zed Books, Londra, 2000, s. 53.

5 Michael M. Gunter, *Historical Dictionary of the Kurds*, 2. Baskı, Scarecrow Press, Lanham, 2011, s. 123.

6 Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, *2023 Yılı Olağan Toplantı Kararları ve Basın Açıklamaları: Türkiye Yüzyılında Terörle Mücadele Stratejisi*, Ankara, 2023.

7 AK Parti Sözcüsü Çelik: Terörsüz Türkiye Hedefine Ulaşılması İçin Kritik Eşik Geçilmiştir", *Anadolu Ajansı*, 7 Mayıs 2025, <https://www.aa.com.tr>. (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2026).

egemenlik vurgusu ve PKK terör örgütünün çok katmanlı sınır aşan yapılanması nedeniyle klasik DDR modellerinden belirgin biçimde ayrılmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin geliştirmekte olduğu yaklaşımın mevcut DDR literatürü içerisinde ayrı bir analitik çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir.

ÇalışmakapsamındakullanılanEgemenDDRyaklaşımının kavramsallaştırması, silahsızlanma ve yeniden entegrasyon süreçlerinin uluslararası vesayet mekanizmaları yerine doğrudan ulusal egemenlik, iç hukuk düzeni, demokratik denetim ve kurumsal devlet kapasitesi temelinde yürütülmesini ifade etmektedir. Bu yönüyle Türkiye örneği, klasik DDR modellerinin ötesinde güvenlik, toplumsal entegrasyon ve kalkınma süreçlerini aynı anda tüm yönleriyle yönetmeye çalışan özgün bir yaklaşım ortaya koymaktadır.⁸ Bu doğrultuda 2025 yılında TBMM bünyesinde kurulan Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu, terörle mücadele sürecinin kurumsal omurgasını oluşturmakla birlikte komisyonun devlet politikası kimliğiyle hareket etmesi, barış inşası sürecine demokratik meşruiyet kazandırmaktadır. Buna ek olarak yasama, yürütme ve yargı arasındaki koordinasyonu güçlendirmek üzerine odaklanan bu yapılanma, Türkiye'nin barış sürecinde dış müdahaleye izin vermeden, kendi hukuk sistemini ve siyasal temsil mekanizmalarını harekete geçirebilme kapasitesini göstermektedir.⁹

Bu kapsamda çalışma üç temel araştırma sorusu üzerine şekillenmektedir. İlk olarak, PKK terör örgütünün silahsızlanma sürecinin Türkiye'nin güvenlik ve hukuk politikalarında nasıl bir dönüşüm ortaya çıkardığı incelenmektedir. İkinci olarak, uluslararası bir model olarak DDR yaklaşımının Türkiye'nin ulusal egemenlik merkezli güvenlik paradigmasıyla nasıl uyumlaştırıldığı analiz edilmektedir. Son olarak ise "Terörsüz Türkiye" vizyonunun bölgesel güvenlik ve barış inşası açısından nasıl bir kurumsal çerçeve oluşturduğu değerlendirilmektedir. Bu çerçevede çalışma, IRA, ETA ve FARC örnekleri üzerinden karşılaştırmalı bir değerlendirme yapmakta; ancak Türkiye örneğini doğrudan bu modellerle eşitlemek yerine, PKK'nın çok katmanlı sınır aşan yapısı ve Türkiye'nin güçlü devlet kapasitesi nedeniyle özgün bir analiz alanı olarak ele almaktadır. Çalışmanın yöntemi nitel araştırma yöntemine dayalı teorik ve karşılaştırmalı bir analiz çerçevesinde hazırlanmış olup temel amacı, DDR modelinin Türkiye örneğinde nasıl yeniden yorumlandığını ve PKK terör örgütünün silahsızlanma sürecinde güvenlik, hukuk ve toplumsal entegrasyon politikalarıyla nasıl bütünleştirildiğini tespit etmektir. Bu doğrultuda çalışmada güvenlik araştırmaları, kalıcı barış inşası ve geçiş hukuku literatürü birlikte değerlendirilmiş; Türkiye'nin geliştirmekte olduğu yaklaşımın klasik DDR modelleriyle benzer ve farklı yönleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

8 Nat J. Colletta, Markus Kostner ve Ingo Wiederhofer, *The Transition from War to Peace in Sub-Saharan Africa*, World Bank, 1996, s.63-65.

9 Muhittin Ataman, "Türkiye'nin Yeni Güvenlik Mimarisinde Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu'nun Rolü", *Kriter Dergisi*, 19 Temmuz 2025, <https://kriterdergi.com>, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2026.

Çalışmada birincil ve ikincil ulusal ve uluslararası veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Birincil kaynaklar kapsamında TBMM raporları ve tutanaklar, Millî Güvenlik Kurulu açıklamaları, resmî kurum yayınları ve politika belgeleri incelenmiştir. İkincil kaynaklar kapsamında ise DDR literatürü, güvenlik ve istihbarat çalışmaları, akademik literatür, uluslararası raporlar ve karşılaştırmalı vaka analizlerinden faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra IRA, ETA ve FARC örnekleri, farklı DDR uygulamalarının kurumsal yapısını değerlendirebilmek amacıyla karşılaştırmalı analiz yöntemiyle ele alınmıştır. Çalışma kapsamında Türkiye örneği, klasik DDR modelleriyle birebir eşdeğer bir süreç olarak değerlendirilmemiştir. Aksine PKK terör örgütünün çok katmanlı sınır aşan yapısı, bölgesel güvenlik dinamikleri ve Türkiye'nin güçlü devlet kapasitesi dikkate alınarak özgün bir analiz alanı olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışma, Egemen DDR kavramsallaştırması üzerinden Türkiye'nin geliştirmekte olduğu modelin imkânlarını ve sınırlılıklarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Son olarak ise 'Terörsüz Türkiye' vizyonunun, bölgesel barış mimarisi açısından nasıl bir model teşkil edebileceği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda söz konusu vizyonu analiz etmek amacıyla, terörlü mücadelenin tarihsel sürecini ve devletin güvenlik stratejisindeki köklü değişimi incelemek elzemdir.

1. TÜRKİYE'NİN TERÖRLE MÜCADELEDE YAKIN TARİHÇESİ

Türkiye'nin terörlü mücadelede yakın tarihçesi, yalnızca hudut ve sınır kapılarının korunmasını değil, aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliğin tesisi hususunda çok boyutlu bir stratejiyi kapsamaktadır. Nitekim Türkiye; DEAŞ, PKK ve FETÖ gibi ideolojik kökenleri birbirinden farklı pek çok terör örgütüyle aynı anda mücadele eden dünyadaki ender ülkelerden biri olmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte elde edilen temel deneyim, terörlü mücadelede kalıcı başarının, uluslararası iş birliği mekanizmalarının etkin kullanımı ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1373 sayılı Kararı'nda da vurgulandığı üzere, 'iade et ya da yargıla' prensibinin uygulanması temelinde işlendiğini göstermektedir.¹⁰ Uzun yıllardır Türkiye, terörizmin herhangi bir din veya etnik kökenle ilişkilendirilmesine karşı çıkarak, terör örgütleri arasında ayırım gözetilmeksizin ortak bir kararlılık sergilenmesi gerektiğini uluslararası platformlarda sıklıkla savunmuştur. Bu minvalde yürütülen diplomasi ve güvenlik stratejileri, Türkiye'nin iç ve dış güvenliğini barış diplomasisi çerçevesinde sağlamanın ötesinde, Avrupa'nın ve bölgesel ittifakların sınır güvenliğine de doğrudan katkı sunan bir güvenlik mimarisi oluşturmuştur.¹¹

Tarihsel süreçteki bu birden fazla aktörlü ve çok katmanlı terör yapılanmaları ile mücadele, günümüzde "terörü kaynağında kurutma" devlet stratejisiyle birlikte yeni bir üst evreye ulaştırılmıştır. Türkiye, pasif savunma yerine terörü etkisizleştirme ve anlamsızlaştırma gerekliliği doğrultusunda proaktif bir güvenlik doktrini

10 Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, *1373 sayılı Karar*, 28 Eylül 2001.

11 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "*Türkiye'nin Uluslararası Toplumun Terörlü Mücadele Çabalarına Katkıları*", https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-uluslararasi-toplumun-terorle-mucadele-cabalarina-katkilari.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 02 Mayıs 2026).

benimsemiştir. Bu doktrin bağlamında özellikle sınır ötesinde genişleyen etki alanı, terör örgütlerinin hareket serbestisini kısıtlarken aynı zamanda bölgesel bir güvenlik kalkını konsepti oluşturmuştur. 2025 yılı itibariyle geline nokta Türkiye'nin stratejik hedefi, askeri başarı ile paralel olarak terörün dış destek mekanizmalarını büyük ölçüde zayıflatarak kalıcı bir refah toplumu tesis etmektir.³ Böylece hayata geçirilen ve barış inşası ile demokratik denetimi odağına alan “Terörsüz Türkiye” modelinin kurumsal ve operasyonel altyapısı belirlenmiştir.¹² Nitekim, terörün farklı biçim ve kaynaklarının tespit ve analiz edilmesi, kaynağında kurutulması, kalıcı olarak yok edilmesi terörle mücadele stratejinin etkinliğinin artırılması açısından kritik bir öneme sahiptir.

Bununla birlikte Türkiye'nin terörle mücadele tecrübesi sadece PKK terör örgütü sınırlılığında kalmamış; aynı zamanda DAES ve FETÖ gibi farklı kimliklerdeki asimetric tehditlerle mücadele süreçlerini de kapsamına almıştır. DAES'in aşırı radikal teolojik yapılanması ile FETÖ'nün çok katmanlı yapısıyla devlet kurumlarına yönelik örgütsel sızma ve azami suç stratejisi, Türkiye'nin güvenlik paradigmasının çok boyutlu biçimde dönüşmesine ve genişlemesine neden olmuştur. Belirtilen terör örgütleri arasında, Türkiye açısından en uzun süreli, yapısal ve sınır aşan güvenlik tehdidini PKK terör örgütü oluşturmuştur. Bu nedenle çalışma kapsamında DAES ve FETÖ örnekleri, Türkiye'nin çoklu terörle mücadele kapasitesini göstermesi bakımından bağlamsal düzeyde ele alınmakta; analiz odağı ise PKK'nın silahsızlanma süreci ve DDR modeli üzerinde yoğunlaşmaktadır.¹³ Bu genel çerçevenin ardından, uluslararası radikal tehditlerin Türkiye'nin güvenlik stratejisine etkisine değinmek gerekmektedir.

1.1. PKK ve Türkiye'nin Güvenlik Paradigmasının Dönüşümü

PKK (Partiya Karkerên Kurdistanê), 1978 yılında Marksist-Leninist ideoloji görüşü ile Kürt milliyetçi bir örgüt olarak kurulmuştur. İlk dönemlerinde Türkiye sınırları içinde bağımsız ve denetlenemeyen bir Kürt devleti kurmayı amaçlamış olsa da; zaman içerisinde bölgesel jeopolitik dinamiklerin değişmesiyle stratejik dönüşümler yaşamıştır.¹⁴ Özellikle 2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı sürecinin devamında 2011 Suriye iç savaşının başlaması, PKK'nın Suriye kolu olan YPG/PYD'nin sınır ötesinde güçlenmesini sağlamış, böylece örgütün faaliyet alanı Türkiye sınırları dışına taşarak bölgesel bir aktör haline gelmiştir. Bu dönemde PKK, Kürt meselesine ilişkin söylemleri uluslararası meşruyet üretme ve etnik radikalleşmeyi yayma amacıyla araçsallaştırarak, sınır ötesindeki yapısal dönüşümünü aldığı uluslararası kaynak destekleriyle hızlandırmıştır. Bu süreç, örgütün etnik ve

12 Murat Aslan, “Türkiye'nin Terörle Mücadele Süreci: An ve Sonrası”, *Kriter Dergisi*, Sayı 84, Kasım 2023, <https://kriterdergi.com/dosya-100-yil/turkiyenin-terorle-mucadele-sureci-an-ve-sonrasi>, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2026).

13 T.C. İçişleri Bakanlığı, *PKK/KCK Terör Örgütü Raporu*, 2017, s. 15.

14 Michael M. Gunter, *The Kurdish Problem in Turkey: New Perspectives on Violence, Representation and Reconciliation* (London: Routledge, 2015), s. 23-45.

kimlik temelli radikalleşme stratejisi doğrultusunda Türkiye için uzun süreli ve yapısal kritik bir güvenlik tehdidi haline gelmesine zemin hazırlamıştır.¹⁵

Etnik ve kimlik radikalleşmesi bağlamında PKK terör örgütü, özellikle Suriye iç savaşı sonrasında ortaya çıkan siyasal ve güvenlik boşluklarını kullanarak etnik kimlik temelli söylemler üzerinden meşruiyet üretmeye çalışmıştır. PKK, propaganda unsuru olan sıklıkla kullandığı ayrılıkçı söylemlerinin etnik gruplar içinden karşılık alması ile birlikte sınır aşan yapılanmasını güçlendiren önemli dinamiklerden birine dönüştürmüştür. Bu durum bireylerin kimlik hassasiyetini terörün operasyonel hedefleriyle birleştirerek toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmeyi ve güçlendirmeyi amaçlamıştır. Nitekim Türkiye'nin uzun yıllar boyunca geliştirdiği güvenlik doktrini, PKK'nın etnik ve kimlik radikalleşme stratejisini besleyen sosyo-ekonomik ve politik faktörleri bertaraf ederek, bölgesel bir jeopolitik aktör olma iddiasını hem sahada hem de uluslararası hukuk zemininde boşa çıkarmayı hedeflemiştir. Bu durum, Türkiye'nin barış inşası sürecinde etnik ve kimlik radikalleşme ile aktif mücadelenin ne denli hayati bir yer tuttuğunu da açık bir şekilde göstermektedir. PKK terör örgütü, kuruluş amaçları doğrultusunda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Türkiye Cumhuriyeti devletine alternatif bir otorite alanı oluşturmaya çalışmış; şiddet kullanarak zorla eleman temini, örgütsel baskı ve korku mekanizmaları ile yasa dışı finans kaynakları vasıtasıyla bölgesel etkisini genişletmeyi amaçlamıştır. İlaveten örgüt, özellikle yerel toplumsal dinamikleri mobilize etmeye yönelik ağır propaganda faaliyetleri üzerinden devlet otoritesini zayıflatmayı temel önceliği yapmış; cenaze törenleri, eylem, protesto ve gösteriler aracılığıyla örgütsel söylemleri üzerinden toplumsal taban üretmeye çalışmıştır. Bu süreçte örgütün güvenlik politikaları üzerinden mağduriyet söylemi geliştirdiği ve toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmeye yönelik pek çok strateji tespit edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin geliştirdiği güvenlik paradigması, silahlı unsurların etkisiz hale getirilmesi dahil örgütün propaganda kapasitesinin, toplumsal mobilizasyon ağlarının ve radikalleşme dinamiklerinin zayıflatılmasına da odaklanmıştır.¹⁶

İdeolojik zeminini kuruluş misyonundan çıkararak silahlı ve hibrit saldırı eylemleri ile birleştiren PKK terör örgütü, 1984 tarihinden itibaren asimetrik saldırılar, silahlı ve bombalı eylemler, şantaj ve sabotaj faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Bu eylemlerle özellikle sivilleri hedef alan çeşitli terör faaliyetlerini gerçekleştirerek uzun süreli güvenlik ve yaşam hakkı tehdidi oluşturmuştur. Söz konusu süreç, salt güvenlik alanında değil; toplumsal düzen, bölgesel kalkınma, ekonomik istikrar ve kamu düzeni üzerinde de derin etkiler meydana getirmiştir. Bu durum, Türkiye'nin terörle mücadele stratejisinin zaman içerisinde dönüşüme geçmesine ve böylece devlet kapasitesinin geniş istihbarat koordinasyonu, sınır güvenliği, toplumsal

15 David Natali, *The Kurds and the State: Evolving National Identity in Iraq, Turkey, and Iran* (Syracuse: Syracuse University Press, 2018), s. 112-130.

16 Yunus Emre Özer, *Terörizmin Sosyopsikolojik Boyutu ve Türkiye'de PKK Terörü*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, ss. 142-148.

entegrasyon ve kurumsal dayanıklılık eksenlerinde yeniden yapılandırılmasını gerekli hale getirmiştir. Bilhassa 2000’li yıllardan itibaren geliştirilen çok boyutlu güvenlik doktrini, Türkiye’de terörle mücadeleyi salt güvenlik eksenli bir başlık olmaktan çıkararak hukuk, diplomasi, ulaşım, kalkınma ve toplumsal rehabilitasyon alanlarıyla birlikte ele alan daha geniş bir stratejik çerçeveye dönüştürmüştür.¹⁷

PKK terör örgütü, 1990’lı yıllardan itibaren bölgesel jeopolitik dinamiklerin etkisiyle sınır aşan bir yapılanmaya dönüşmüştür. Bu dönem Irak ve Suriye’de oluşan siyasi otorite boşlukları, örgütün hareket alanını genişletmesine olanak açarak¹⁸ Kandil başta olmak üzere çeşitli bölgelerde örgütsel ve lojistik yapılanmalar oluşturmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle 2011 yılı itibariyle Suriye iç savaşının derinleşme kapasitesi ile birlikte PKK’nın Suriye kolu olan YPG/PYD yapılanmasının güç kazanması, örgütün bölgesel etkinlik alanını artırmıştır. Dolayısıyla gelişen süreç, Türkiye açısından terörle mücadele stratejisinin yalnızca iç güvenlik ekseninde değil; aynı zamanda sınır güvenliği, bölgesel barış istikrarı, kitlesel düzensiz göç, uluslararası terörizm ve vekâlet savaşları bağlamında yeniden şekillenmesine neden olmuştur.¹⁹

Bu çerçevede Türkiye’nin geliştirdiği güvenlik paradigması, 2025 yılı sonrasında şekillenen “Terörsüz Türkiye” yaklaşımı şemsiyesine alınarak güvenlik merkezli mücadele anlayışını silahsızlanma, toplumsal entegrasyon ve kurumsal rehabilitasyon süreçleriyle birlikte ele alan yeni bir çerçeve ortaya koymuştur. Böylece Türkiye’nin terörle mücadelede yeni çerçevesi PKK, DAES ve FETÖ örnekleri birlikte değerlendirildiğinde, yalnızca konvansiyonel güvenlik tehditlerine karşı değil; aynı zamanda sınır aşan terör ağları, ideolojik radikalleşme, kurumsal sızma girişimleri ve hibrit güvenlik risklerine karşı da yeniden şekillendiği görülmektedir.²⁰

1.2. Türkiye’nin Çoklu Terör Tecrübesi: DAES ve FETÖ

Uluslararası alanda faaliyet gösteren terör yapılanmalarının 21. yüzyıldaki en belirgin örgütlenmelerinden bir diğeri de DAES olmaktadır. DAES, Irak ve Şam İslam Devleti olarak bilinen ve 2010’lu yılların başında ortaya çıkan, kısa sürede küresel ölçekte faaliyet gösteren radikal İslamcı bir terör örgütü hâline gelen silahlı yapılanmadır.²¹ Örgütün radikalleşme ideolojisi etkisiyle güç kazanması, farklı ideolojik radikalleşme aktörlerini ve buna bağlı olarak ortaya çıkan önemli bir

17 Zübeyir Kan, *PKK’nın İletişim Stratejisi: Propaganda, Medya ve Algı Yönetimi*, SETA Kitapları, Ankara, 2018, s. 59.

18 International Crisis Group, *Turkey’s PKK Conflict*, 2022.

19 Fabrice Balanche, *The Kurds and the Syrian Civil War: From Empowerment to Uncertain Future*, Washington, DC: *The Washington Institute for Near East Policy*, 2016, ss. 5–18.

20 Beril Dedeoğlu, “Terörle Mücadelede Yeni Yaklaşımlar: PKK ve FETÖ Örneği”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 26, 2017, s. 84.

21 Peter Bergen, *United States of Jihad: Investigating America’s Homegrown Terrorists*, New York: Crown Publishing Group, 2016; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Karar 2249, S/RES/2249, 2015, [https://undocs.org/S/RES/2249\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2249(2015)), (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2026).

örgüt olan “Yabancı Terörist Savaşçılar” (YTS) ortaya çıkarmıştır. Öyle ki DAESH, teknolojik alanları da aktif kullanarak dijital platformlar ile istismara dayalı teolojik söylemleri kullanarak küresel ölçekte bir radikalleşme ağı örmüştür.²²

Polis Akademisi'nin 2016 raporunda vurgulandığı üzere, YTS kavramı özellikle Suriye ve Irak'taki siyasi otorite boşluğundan faydalanan bireylerin kriz ve çatışma bölgelerine akın etmesiyle uluslararası güvenlik literatürünün tam merkezine yerleşmiştir. Türkiye ise bu süreçte radikalleşme ile mücadelede sadece güvenlik odaklı değil, aynı zamanda ideolojik zemini zayıflatmaya yönelik “yumuşak güç” unsurlarını da devreye sokarak, YTS geçişlerini engelleme ve radikalleşmiş bireylerin rehabilitasyonu noktasında kritik bir tampon bölge işlevi görmüştür.²³

DEAŞ'ın terör stratejisini şekillendiren temel unsur, örgütün kısa ve orta vadeli hedeflerini belirleyen üç katmanlı jeopolitik hedefi olmaktadır. Nitekim bu vizyon; Irak ve Suriye'yi kapsayan “iç coğrafi halka” ile belirtilmektedir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi “yakın çevre halkası”; Avrupa ile Asya kıtasını kapsayan alanın ise “uzak dış çevre halkası”ndan oluştuğu bildirilmektedir. Ayrıca örgütün karargahı olarak tanımlanan iç halkanın askeri savunma ve saldırı stratejilerinin ana merkezini ifade ederken; bölgedeki toprak kontrol alanının sürdürülmesi ile örgütün organizasyonel ve sosyolojik olarak devamı için ciddi bir öneme sahip olmaktadır. Buna ek olarak belirtilen yakın çevre halkasında istikrarsızlık yaratmayı hedefleyen DEAŞ, uzak dış çevrede gerçekleştirdiği kaotik alan temelli terör eylemleriyle de yeni savaşçıları merkeze çekmeyi ve radikal ideolojisini uluslararası bir üst anlatıya dönüştürmeyi hedeflediği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin örgütün jeopolitik hiyerarşisindeki “yakın çevre” halkası içerisinde yer alan doğrudan hedef ülkelerden biri olarak konumlandırıldığı belirtilmiştir.²⁴

Türkiye'nin DEAŞ terörüne karşı yürüttüğü mücadelede özellikle 24 Ağustos 2016 tarihi itibarıyla başlatılan Fırat Kalkanı Harekâtı, gerek askeri ve savunma alanında gerekse hukuki ve siyasi stratejiler açıdan bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Nitekim bu harekât, Türkiye'nin terörü kaynağında kurutma doktrininin sahaya yansıtılmış en somut ve başarılı örneklerinden biri olmaktadır. Buna ek olarak harekât ile birlikte ülkenin sadece sınır güvenliğini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda küresel koalisyonun DEAŞ ile mücadelesine en somut karasal katkıyı sunarak örgütün “hilafet” iddiasına ve lojistik ağlarına ağır bir darbe indirmiştir. Operasyonel düzeyde sağlanan başarılar, Cerablus ve El-Bab gibi bölgelerde terörün temizlenmesinin

22 Thomas Hegghammer, “The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad”, *International Security*, 35(3), 2010, ss. 53–94; Daniel Koehler, *Understanding Deradicalization: Methods, Tools and Programs for Countering Violent Extremism*, Routledge, 2017; United Nations Security Council, Resolution 2178 (2014).

23 Polis Akademisi Başkanlığı, *Terör Çalıştayı Raporu*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2016, <https://cdn2.pa.edu.tr/Upload/Rapor/Dosya/teror-calistayi-raporu.pdf>, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2026).

24 Yeşiltaş, Murat vd., *Sınırdaki Düşman: Türkiye'nin DAİŞ ile Mücadelesi*, SETA Raporu, Ankara, 2016, s. 14–15.

ötesinde, insani yardım ve yerel yönetim modellerinin inşasına da ciddi ölçüde imkan tanımıştır. Dolayısıyla bu süreç, askeri başarının sivil bir yönetim ve toplumsal istikrarla nasıl desteklenebileceği konusunda Türkiye için kritik bir kurumsal tecrübe alanı yaratmıştır.²⁵

1.3. FETÖ Terör Örgütü ile Mücadele

FETÖ (Fethullahçı Terör Örgütü), klasik terör örgütü yapılanmalarından farklı olarak; eğitim, din ve hayırseverlik maskesi altında devletin kritik kurumlarına sızmayı hedefleyen yeni nesil bir suç örgütü olarak tanımlanmaktadır. ²⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı verilerine göre bu örgüt, onlarca yıl boyunca “hizmet” hareketi kılıfıyla yargı, emniyet ve ordu gibi stratejik birimlerde gizli bir ağ kurmuştur. Bu yapılanmanın nihai hedefi ise Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik anayasal düzenini ortadan kaldırarak kendi ideolojik ajandası doğrultusunda otoriter bir rejim inşa etmektir. Örgütün bu sinsi emelleri, 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirmeye çalıştıkları kanlı darbe girişimiyle en somut ve vahşi biçimine bürünmüş; Türk milleti ve devletin kararlı duruşuyla bu girişim akamete uğratılmıştır.²⁷

15 Temmuz 2016 sonrası süreçte Türkiye’nin FETÖ ile mücadelesi; hem yurt içinde örgütün devlet kurumlarından tasfiyesi hem de yurt dışında finansal ve operasyonel ağlarının çökertilmesi şeklinde iki temel ekseninde yürütülmektedir. Bu hususta Dışişleri Bakanlığı²⁸, örgütün yurt dışındaki eğitim kurumları ve sivil toplum kuruluşları üzerinden sağladığı meşruiyet zeminini yok etmeye yönelik diplomatik girişimlerin, mücadelenin uluslararası boyutunu oluşturduğunu vurgulamaktadır. Esasen bu strateji, sadece bir güvenlik operasyonu değil, aynı zamanda demokratik kurumların şeffaflık ve liyakat temelinde yeniden inşasını öngören bir hukuk mücadelesini de göstermektedir. Nitekim söz konusu mücadele, Türkiye’nin terörle mücadelesinde “devletin bekasını koruma” doktrininin en kritik safhalarından birini teşkil etmektedir.²⁹

Türkiye’nin terörle mücadelesinde 2025 yılı ise, Milli İstihbarat Teşkilatı’nın (MİT) hem yerel hem de küresel ölçekteki operasyonel derinliğini artırdığı ve güçlendirdiği bir dönüm noktasına dönüşmüştür. Bu konuda Anadolu Ajansı’nın 2025 verilerine göre MİT; yalnızca PKK/KCK değil, ek olarak FETÖ ve DEAŞ

25 Serhat Erkmen, “Türkiye’nin DEAŞ Terörüyle Mücadelesinde Bir Milat: Fırat Kalkanı”, Anadolu Ajansı (AA) Analiz, 24.08.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiyenin-deas-teroruyle-mucadelesinde-bir-milat-firat-kalkani/3311722>, (Erişim Tarihi: 12.02.2026).

26 Polis Akademisi Başkanlığı, *Yeni Nesil Terör: FETÖ’nün Analizi*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2018, ss. 15–22.

27 T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)”, <https://www.mfa.gov.tr/feto.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 06.02.2026.

28 Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, *A Report on the PKK and Terrorism*, <https://irp.fas.org/world/para/docs/mfa-t-pkk.htm>, Erişim Tarihi: 07.02.2026.

29 T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)”, *a.g.m.*, <https://www.mfa.gov.tr/feto.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 06.02.2026).

gibi yapıların finansal kaynaklarına, teknolojik altyapılarına ve üst düzey yönetim kadrolarına yönelik “nokta operasyonlar” gerçekleştirmiştir. MİT'in bu dönemdeki stratejisi, terörü sadece fiziki bir tehdit olarak değil, siber güvenlikten ekonomik sabotajlara kadar uzanan geniş bir suç yelpazesi içinde ele almaktadır.¹⁸

Özellikle yurt dışındaki hücre yapılanmalarına yönelik yürütülen çok yönlü operasyonlar, Türkiye'nin barış inşası sürecindeki caydırıcılığını pekiştirmiş ve örgütlerin hareket kabiliyetini minimize etmiştir. Bu yüksek teknoloji destekli istihbarat doktrini, 2025 yılı sonrasında planlanan toplumsal entegrasyon ve DDR süreçlerinin güvenli bir zeminde yürütülebilmesi için gerekli olan operasyonel temizliği başarıyla tamamlamıştır.³⁰ Türkiye'nin terörle mücadele sürecindeki bu operasyonel başarıların ardından, benzer süreçlerin uluslararası deneyimleri ve uygulama örnekleri incelenerek, Türkiye'nin DDR stratejisinin geliştirilmesine katkı sağlanabilir.

2. ULUSLARARASI ALANDA DDR UYGULAMA ÖRNEKLERİ

2.1. IRA (Irish Republican Army) Kuzey İrlanda

IRA (Irish Republican Army), Birleşik Krallık yönetimine karşı Kuzey İrlanda merkezli silahlı mücadele yürüten ayrılıkçı bir örgüt olarak uzun yıllar boyunca Avrupa güvenlik gündeminde önemli bir yer tutmuştur. Özellikle “The Troubles” olarak adlandırılan çatışma döneminde örgüt, silahlı eylemler ve bombalı saldırılar aracılığıyla İngiltere'nin bölgedeki egemenliğini sona erdirmeyi hedeflemiştir³¹. The Troubles döneminde yaklaşık otuz yıl boyunca devam eden şiddet olaylarında IRA'nın yanı sıra İngiliz devleti ve Protestan paramiliter gruplar da karşı saldırılar gerçekleştirmiş; 1969–1997 yılları arasında yaşanan çatışmalarda yaklaşık 3.500 kişi hayatını kaybetmiştir.³²

IRA ile barış süreci, 1980'lerde bazı gizli ve örtülü müzakerelerle başlamış; 1993 yılında yayınlanan Downing Street Declaration ve ardından 1998 yılında imzalanan Hayırlı Cuma Anlaşması (Good Friday Agreement) ile kurumsallaşmıştır.³³ IRA, bu anlaşma gereğince 2005 yılında Uluslararası Silahsızlanma Komisyonu (IICD) denetiminde tüm silahlarını teslim ettiğini açıklamıştır. Bu süreçte bağımsız gözlemciler (örneğin Kanada Genelkurmay Başkanı emekli General John de Chastelain) denetim görevini yürütmüştür. Süreçte tam şeffaflık esas alınarak örgüt silahlarını tamamen teslim ettiğine dair kamuoyuna taahhütte bulunmuştur.³⁴

30 MİT 2025 Yılında Suçla Mücadelede Çok Yönlü Operasyonlara İmza Attı”, *Anadolu Ajansı (AA)*, 31.12.2025, <https://www.aa.com.tr/tr/2025-boyle-gecti/mit-2025-yilinda-sucla-mucadelede-cok-yonlu-operasyonlara-imza-atti/3785695>, (Erişim Tarihi: 07.02.2026).

31 Ed Moloney, *A Secret History of the IRA*, Allen Lane, Londra, 2002, s. 134.

32 Thomas Hennessey, *The Northern Ireland Peace Process: Ending the Troubles?*, Palgrave Macmillan, Londra, 2005, ss. 23–28.

33 George J. Mitchell, *Making Peace*, University of California Press, Berkeley, 1999, s. 45.

34 Paul Bew, *The Making and Remaking of the Good Friday Agreement*, Liffey Press, Dublin, 2007, ss. 154–158.

IRA örneği, silahsızlanma ve siyasal entegrasyon süreçleri açısından önemli bir DDR örneği olarak literatürde yer tutmaktadır. Ancak Türkiye örneği, PKK terör örgütünün Irak-Suriye eksenindeki sınır aşan yapılanması, bölgesel vekâlet ilişkileri ve çok katmanlı güvenlik dinamikleri nedeniyle IRA modelinden belirgin biçimde ayrılmaktadır. Bu nedenle IRA deneyimi Türkiye açısından doğrudan bir modelden ziyade, DDR süreçlerinin teknik ve kurumsal boyutlarına ilişkin karşılaştırmalı bir referans niteliği taşımaktadır.³⁵ Ayrıca IRA örneği, silahsızlanma ve siyasal entegrasyon süreçleri bakımından önemli bir deneyim sunmasına rağmen, PKK'nın Irak, Suriye ve İran eksenine yayılan çok katmanlı ve sınır aşan yapısı nedeniyle Türkiye örneğiyle tam olarak örtüşmemektedir.³⁶ Nitekim Milli Güvenlik Kurulu (2025) raporlarında belirtildiği üzere,³⁷ Türkiye'nin 'Terörsüz Türkiye' hedefi, sadece içsel bir silahsızlanma değil, terörün bölgesel lojistik hatlarını kalıcı olarak kapatan bir 'Sınır Ötesi Güvenlik Mimarisi' üzerine inşa edilmiştir. IRA'nın yerel bir ada içi sorunu olmasına karşılık PKK'nın küresel güçlerin vekil aktörü olması farkıyla açıklanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye açısından IRA örneği, DDR süreçlerinin teknik boyutlarına ilişkin belirli çıkarımlar sunmakla birlikte, PKK'nın sınır aşan örgütsel yapısı ve bölgesel bağlantıları nedeniyle Türkiye örneğinin kendine özgü güvenlik dinamikleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.³⁸

2.2. ETA (Euskadi Ta Askatasuna) İspanya

ETA, 1959 yılında İspanya'nın Bask bölgesinde Franco diktatörlüğüne karşı kurulan, Marksist-Leninist ideolojiye dayalı ayrılıkçı bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıçta Bask kimliğinin kültürel korunması ve demokratik hakların tanınması talebiyle yola çıkan bu gençlik hareketi, zamanla radikalleşerek bağımsızlık için silahlı mücadeleyi tercih etmiştir. Franco rejiminin otoriter baskıları, Bask dilinin yasaklanması ve kültürel asimilasyon politikaları örgütün militanlaşmasını hızlandırmış ve terör yöntemlerine yönelmesine zemin hazırlamıştır.³⁹

ETA, "Euskal Herria" olarak adlandırılan tarihsel Bask topraklarında bağımsız bir sosyalist devlet kurulmasını hedefleyen ayrılıkçı ve milliyetçi bir siyasi proje doğrultusunda faaliyet göstermiştir. Bu hedef doğrultusunda örgüt, 1968'den itibaren siyasi suikastlar, bombalı saldırılar ve fidye eylemleri gibi yöntemlere başvurmuştur. ETA'nın ideolojik yapısı, Bask milliyetçiliği ile Marksist ideolojinin birleşiminden oluşmuş; örgüt, İspanyol devletine karşı hem ulusal bağımsızlık hem de sınıfsal

35 Richard English, *Armed Struggle: The History of the IRA*, Pan Macmillan, Londra, 2004, s.29.

36 John F. Morrison, *The Origins and Rise of Dissident Irish Republicanism: The Role and Impact of Organizational Splits*, Bloomsbury Publishing, Londra, 2016, s.33.

37 Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, *2025 Yılı Bölgesel Güvenlik ve Terörle Mücadele Strateji Belgesi*, Ankara, Kasım 2025, ss. 44-47.

38 Bülent Atasever, Dinçer Alptekin ve Levent Ersin Orallı, "Gönüllü Geri Dönüş Suriye Raporu", *Küresel Politika Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2024, s. 109-117, <https://doi.org/10.29329/kurepol.2024.659.8>.

39 Robert P. Clark, *The Basque Insurgents: ETA, 1952-1980*, University of Wisconsin Press, Madison, 1984.

dönüşüm hedefleri doğrultusunda mücadele yürüttüğünü ileri sürmüştür.⁴⁰ Ancak 1980 ve 1990'lı yıllar boyunca örgütün eylemleri, özellikle Madrid ve Barselona gibi büyük şehirlerde düzenlenen kitlesel saldırılarla, ideolojik söylemin ötesine geçerek doğrudan terör niteliği kazanmıştır.⁴¹

İspanyol devleti ise ETA'ya karşı kararlı bir güvenlik ve hukuk temelli mücadele stratejisi izlemiştir. Bu doğrultuda 1980'lerde özel polis birimlerinin kurulması, istihbarat servislerinin güçlendirilmesi ve Avrupa çapında çıkarılan yakalama kararları örgütün hareket alanını kısıtlamıştır.⁴² Akabinde 2006 yılından itibaren daha sistematik bir dönüşüm süreci başlamış, nihayetinde 2011'de ETA "tüm silahlı faaliyetlerini kalıcı olarak sonlandırdığını" ilan etmiştir.⁴³ ETA, 2017 yılında tüm silahlarını sivil araçlar üzerinden teslim etmiş olup 2018 yılında kendini feshettiğini açıklamıştır.⁴⁴ Silah bırakma süreci, çoğu barış sürecinden farklı olarak herhangi bir resmi af ya da siyasi taviz olmadan gerçekleşmiştir. ETA'nın silah bırakma süreci, hem İspanyol kamuoyunda hem de uluslararası alanda görece başarılı bir "yumuşak çözüm" örneği olarak değerlendirilmiştir. Devletin örgütü meşrulaştırmaması, taviz vermemesi ve sadece sivil toplumun dolaylı rol almasına izin vermesi, çatışmasızlık ortamının tesis edilmesini sağlamıştır. Ancak ETA'nın siyasi uzantılarının uzun vadede meşruiyet kazanma çabaları devam etmektedir. Temel anlamda değerlendirildiğinde ETA ve PKK arasında hem benzerlikler hem de belirgin yapısal farklar bulunmaktadır.⁴⁵

Her iki örgüt de milliyetçi-Marksist ideolojiyle şekillenmiş, kendi toplulukları adına kültürel ve siyasi haklar talep etmiştir. Ancak ETA'nın faaliyet alanı yalnızca İspanya sınırlarıyla sınırlıyken, PKK çok uluslu (Türkiye, Irak, İran, Suriye) bir düzlemde örgütlenmiş ve bölgesel bir tehdit haline gelmiştir. ETA'nın barış süreci daha çok sivil toplum odaklı, devletin ise örgütü doğrudan muhatap almadığı bir zeminde yürütülmüştür. Buna karşın Türkiye, 2013–2015 yılları arasında yürütülen çözüm süreci kapsamında terör sorununun siyasal ve toplumsal boyutlarını da dikkate alan bir yaklaşım benimsemiş ve süreci devletin kurumsal mekanizmaları aracılığıyla yönetmeye çalışmıştır. ETA örneğinde uluslararası denetim mekanizmaları işletilmemiş olsa da, İspanya içinde şiddetin sona ermesi toplumsal kabul görmüş ve örgüt tasfiye edilmiştir. Türkiye açısından ise PKK'nın sınır ötesi uzantıları, bölgesel ağları ve dış aktörlerin desteği süreci çok daha karmaşık ve riskli hale getirmektedir.⁴⁶

40 Rogério Alonso; Fernando Reinares, "Terrorism, Human Rights and Law Enforcement in Spain", *Terrorism and Political Violence*, Cilt 17, Sayı 3, 2005, ss. 471–494.

41 Florencio Domínguez, *ETA: Historia política de una lucha armada*, Tafalla Txalaparta, 1998, s. 31.

42 Joseba Zulaika; William A. Douglass, *Terror and Taboo: The Follies, Fables, and Faces of Terrorism*, Routledge, Londra, 1996, s. 34.

43 ETA Says Armed Campaign Is Over", *BBC News*, 20.10.2011, <https://www.bbc.com/news/world-europe-15393014>, (Erişim Tarihi: 07.02.2026).

44 Euskadi Ta Askatasuna (ETA), "Final Declaration to the Basque Country", 03.05.2018, aktaran BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-europe-4400102>, (Erişim Tarihi: 07.02.2026).

45 John Paul Lederach, *The Moral Imagination: The Art and Soul of Building Peace*, Oxford University Press, Oxford, 2010, s. 70.

46 Michael M. Gunter, *Historical Dictionary of the Kurds*, 2. Baskı, Scarecrow Press, Lanham, 2011,

2.3. FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia) Kolombiya

FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia), 1964 yılında Kolombiya’da ortaya çıkan ve uzun yıllar boyunca silahlı mücadele yürüten Marksist-Leninist bir örgüttür. Kuruluşunda kırsal eşitsizlikler ve siyasal temsil sorunları etkili olmuş olsa da, örgüt zaman içerisinde kaçırma, uyuşturucu ticareti ve yasa dışı finans faaliyetleriyle ilişkilendirilen karmaşık bir silahlı yapıya dönüşmüştür.⁴⁷ Bu durum, FARC’ın yalnızca ideolojik bir isyan ve başkaldırı hareketi değil, aynı zamanda ulusal ve uluslararası güvenlik ve suç ekonomisi boyutları bulunan bir yapı olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.

2012 yılında başlayan Havana görüşmeleri sonrasında Kolombiya Hükûmeti ile FARC arasında kapsamlı bir barış süreci yürütülmüş ve 2016 yılında imzalanan anlaşmayla DDR süreci resmen başlatılmıştır. Birleşmiş Milletler gözetiminde yürütülen bu süreç kapsamında örgüt mensuplarının silahsızlandırılması, yeniden entegrasyonu ve siyasal yaşama katılımı hedeflenmiştir. FARC’ın önemli ölçüde silah bırakmış olması, uluslararası literatürde en kapsamlı DDR örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte yeniden silahlanan grupların ortaya çıkması ve uygulama sürecindeki bazı aksaklıklar, DDR mekanizmalarının uzun vadeli sürdürülebilirliğinin önemini göstermiştir.⁴⁸ FARC örneği, silahsızlanma ve yeniden entegrasyon süreçlerinin kurumsal tasarımı bakımından Türkiye açısından önemli bir karşılaştırma alanı sunmaktadır. Ancak PKK terör örgütünün bölgesel yapılanması, sınır aşan faaliyetleri ve Türkiye’nin ulusal egemenlik merkezli yaklaşımı dikkate alındığında, Kolombiya deneyiminin doğrudan aktarılabilir bir modelden ziyade karşılaştırmalı bir referans niteliği taşıdığı görülmektedir.

FARC ile Kolombiya devleti arasında barış görüşmeleri 1980’lerden itibaren farklı dönemlerde başlatılsa da kalıcı sonuç vermemiştir. Ancak 2012 yılında Küba’nın başkenti Havana’da başlatılan görüşmeler, örgüt ile Kolombiya hükûmeti arasında bugüne kadarki en kapsamlı ve resmi müzakere süreci olmuştur. Birleşmiş Milletler gözetiminde yürütülen bu süreçte Norveç ve Küba arabulucu ülke olarak rol üstlenmiştir.⁴⁹ 2016 yılında imzalanan Havana Barış Anlaşması, FARC’ın silahlı mücadeleyi sona erdirmesini, elindeki tüm silahları teslim etmesini ve yasal bir siyasi partiye dönüşmesini öngörmüştür. Sürecin güvenilirliğini sağlamak için Birleşmiş Milletler Gözetim Misyonu kurulmuş; örgütün elindeki 8.112 silah, 1.3 milyon mermi ve 22 ton patlayıcı teslim edilmiştir.⁵⁰

s. 123.

47 Russell Crandall, *Driven by Drugs: U.S. Foreign Policy and the Colombian Conflict*, 2. Baskı, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2008, s. 16.

48 Peceny, Mark; Durnan, Michael, “The FARC’s Best Friend: U.S. Antidrug Policies and the Deepening of Colombia’s Civil War in the 1990s”, *Latin American Politics and Society*, Cilt 48, Sayı 2, 2006, s. 98.

49 Bouvier, Virginia M., *Colombia’s Peace Process and the Role of the United Nations*, United States Institute of Peace, Washington D.C., 2016, s. 25.

50 United Nations Verification Mission in Colombia, *Report of the Secretary-General on the United*

Havana Anlaşması, yalnızca silah bırakmayı değil; aynı zamanda arazi reformu, siyasal katılım ve geçiş dönemi adaletini (özel mahkemeler yoluyla hesap verebilirlik) de içermiştir. FARC'ın silah bırakması büyük ölçüde başarılı olmuş, örgüt 2017'de Fuerza Alternativa Revolucionaria del Común adıyla yasal bir siyasi partiye dönüşmüştür. Ancak süreç tümüyle sorunsuz olmamıştır. Bazı eski örgüt mensupları anlaşmayı reddederek “FARC-EP dissidentes” adıyla yeniden silahlanmış, ayrıca hükümetin bazı taahhütlerini yerine getirmemesi (örneğin toprak reformu ve savaş suçlarına ilişkin afların kapsamı) geçiş sürecinin kırılabilirliğini artırmıştır.⁵¹ Günümüzde Kolombiya'daki barış süreci kırılabilirliğini korumakla birlikte, FARC'ın büyük ölçüde silahsızlanması ve siyasal alana yönelmesi, DDR literatüründe en kapsamlı yeniden entegrasyon deneyimlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Bu minvalde ele alınan örnekler ışığında FARC ile PKK arasında belirli benzerlikler bulunsa da önemli farklar da mevcuttur. Her iki örgüt de kırsal gerilla hareketi olarak başlamış, zamanla terör yöntemlerini benimsemiş olup; illegal pek çok suç -uyuşturucu ve insan ticareti gibi- faaliyetleriyle uluslararası finansman desteği sağlamış ve pek çok ülke tarafından terör örgütü olarak ilan edilmiştir. Fakat FARC, uluslararası gözetim ve BM güvencesinde kalıcı çözüm amaçlı bir barış sürecine girmiş olup bu süreci önemli ölçüde tamamlamıştır. Buna karşın PKK ise çok uluslu yapılanması, bölgesel vekil aktörlerle bağlantısı ve dış güçlerin müdahalelerine açık yapısıyla çok daha karmaşık bir pozisyona sahiptir. Dolayısıyla Türkiye'nin PKK ile mücadelesi, Kolombiya örneğine kıyasla daha zorlayıcıdır ve daha güçlü bir milli güvenlik perspektifi, kararlı devlet politikası ve bölgesel iş birliği gerektirdiği ortaya çıkmaktadır.⁵² Nihayetinde bu örnekler, farklı sosyo-politik bağlamlarda DDR süreçlerinin nasıl tasarlandığını göstermekle birlikte Türkiye açısından da ulusal egemenlik merkezli özgün bir DDR yaklaşımının inşasında karşılaştırmalı bir referans noktası sunmaktadır.

3. TÜRKİYE İÇİN EGEMEN DDR MODELİ: KURAMSAL ÇERÇEVE VE UYGULAMA TARTIŞMALARI

Türkiye'de 2025 yılı sonrasında şekillenen “Terörsüz Türkiye” yaklaşımı, silahlı çatışmaların sona erdirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesine yönelik yeni bir doktrin alanı ortaya çıkarmıştır. Nitekim bu süreç, uluslararası literatürde DDR olarak tanımlanan silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon yaklaşımlarıyla belirli benzerlikler taşımakla birlikte; güçlü devlet kapasitesi, ulusal egemenlik vurgusu ve parlamenter denetim mekanizmaları bakımından klasik DDR modellerinden ayrılmaktadır. Bu nedenle Türkiye örneği, mevcut DDR literatürü içerisinde özgün bir inceleme alanı olarak değerlendirilebilir.⁵³

Nations Verification Mission in Colombia, United Nations Document, New York, 2017.

51 Nussio, Enzo, “Ex-combatants and Peace in Colombia: The Role of Motivations, Post-demobilization Experiences, and Social Reintegration”, *International Journal of Conflict and Violence*, Cilt 12, 2018, ss. 1–11.

52 Daniel García-Peña, “The FARC and Colombia's Fragile Peace”, *International Crisis Group*, 2017, <https://www.crisisgroup.org/latin-america-caribbean/andes/colombia/farc-and-colombias-fragilepeace>.

53 Nat J. Colletta, Markus Kostner ve Ingo Wiederhofer, *The Transition from War to Peace in Sub-*

Uluslararası literatürde uygulama alanı bulan DDR süreçleri, tarihsel olarak üç temel aşamadan oluşmaktadır: silah bırakma (disarmament), tasfiye/demobilizasyon (demobilization) ve yeniden entegrasyon (reintegration) olarak belirlenmiştir. Fakat 2020 yılı sonrasında mevcut literatür, bu sürecin sadece teknik bir silahsızlanma sürecinin değil, buna ek olarak hukuk temelinde toplumsal uzlaşma ve devlet kapasitesi inşası sürecinin de dahil olduğuna dikkat çekmektedir.⁵⁴ Bu çalışma kapsamında kullanılan Egemen DDR kavramı, silahsızlanma, terhis ve yeniden entegrasyon süreçlerinin uluslararası vesayet veya dış müdahale mekanizmaları yerine; ulusal egemenlik, iç hukuk düzeni, demokratik meşruiyet ve kurumsal devlet kapasitesi temelinde yürütülmesini ifade etmektedir. Ayrıca kavram, klasik DDR modellerini reddetmekten ziyade, bu modellerin Türkiye'nin siyasi ve kurumsal gerçeklikleri çerçevesinde yeniden yorumlanmasını ifade etmektedir. Bu yönüyle Egemen DDR, uluslararası DDR literatürüne alternatif bir model önerisinden çok, mevcut yaklaşımların Türkiye örneğinde nasıl uyarlanabileceğine ilişkin analitik bir çerçeve sunmaktadır.

Özellikle UNDP'nin 2024 tarihli "DDR and Sustaining Peace" raporu, klasik DDR çerçevesini "barışın sürdürülmesi (sustaining peace)" yaklaşımıyla bütünleştirmeyi kalıcı çözüm için önermektedir. Esasen bu yaklaşım, yalnızca çatışma veya kriz sonrası dönemi değil, aynı zamanda çatışmanın önlenmesi, toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesi, siyasi katılımın artması ve ekonomik kapsayıcılığın sağlanmasını da hedeflemektedir. Bu durum Türkiye'nin 2025 sonrasında geliştirdiği "Terörsüz Türkiye" stratejisi, bu yeni nesil DDR yaklaşımına denk bir oluşumu ifade etmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin temel hedefi; PKK terör örgütünün silahsızlanmasını sağlamakla sınırlı olmayıp, terörün sosyo-ekonomik kaynaklarının ve örgütsel uzantılarının ortadan kaldırılması, mağdurların toplumsal yaşama yeniden katılımının desteklenmesi ve toplumsal bütünleşmenin hukuk devleti ilkeleri temelinde kurumsallaştırılmasıdır.⁵⁵

Barış inşasının kalıcılığı, bu çalışmada "kurumsal ara yüz" kavramı üzerinden ele alınmaktadır. Nitekim bu yaklaşımda barışı sürdürülebilir kılan unsur, salt bir anlaşma veya ateşkesin sağlanması değil; bunun yanı sıra devlet kurumlarının toplumsal katılımı, demokratik meşruiyeti ve hukuki düzenlemeleri bütünleştirerek süreci kalıcı bir kurumsal düzene dönüştürebilme kapasitesidir.⁵⁶ Dolayısıyla Türkiye'nin stratejisi ise bu bakımdan DDR literatürüne önemli ve yenilikçi bir katkı sunmaktadır. Bunun temel nedeni, barış sürecinin yalnızca yürütme organı tarafından değil, aynı zamanda

Saharan Africa, World Bank, Washington DC, 1996, s. 12-15; Özerdem, Alpaslan, *Post-War Recovery: Disarmament, Demobilization and Reintegration*, I.B. Tauris, London, 2008.

54 Maria O'Reilly, *Peacebuilding and Transitional Justice: Local Experiences and Global Perspectives*, Routledge, 2023, s.44.

55 Levent Ersin Orallı, "Terörle Mücadelede Toplumsal Rehabilitasyon ve Devletin Yeni Vizyonu", *Star Gazetesi*, 12 Ocak 2025.

56 Jacob Bercovitch ve Richard Jackson, *Conflict Resolution in the Twenty-first Century: Principles, Methods, and Approaches*, Routledge, 2023, s.54.

yasama organı (TBMM) tarafından da denetlenerek kurumsal meşruiyet temelinde yürütülmüştür. Buna eşlik eden şekilde, uluslararası alanda Kolombiya ve Nepal gibi ülkelerde uygulanan yürütme-ağırlıklı DDR programlarından önemli ölçüde ayrılmakta ve karşılaştırmalı güvenlik ve DDR çalışmaları açısından incelenmeye değer bir örnek sunmaktadır.⁵⁷

Bu stratejik çerçevenin somutlaştığı alan ise yasama temelli kurumsal yapılanma olarak belirlenmektedir. Nitekim Türkiye’de DDR sürecinin demokratik meşruiyetini sağlayan yapı, TBMM bünyesinde kurulan komisyonlar olmaktadır. Bu komisyonlar, terörün sosyo-ekonomik nedenlerinin araştırılması, toplumsal mutabakatın güçlendirilmesi ve yürütme tarafından uygulanan güvenlik politikalarının parlamenter denetim mekanizmaları çerçevesinde değerlendirilmesi açısından önemli bir kurumsal işlev görmektedir.⁵⁸ Özellikle TBMM bünyesinde oluşturulan araştırma komisyonları tarafından hazırlanan raporlar, sürecin sadece bir güvenlik operasyonu değil, aynı zamanda şeffaf, hesap verebilir ve hukuk devleti ilkeleriyle uyumlu bir kurumsal dönüşüm olduğunu belgelemektedir. Nitekim bu yasama desteği, DDR sürecinin toplumsal kabulünü artırırken, devletin terörle mücadelesini evrensel demokratik normlar çerçevesinde kurumsallaştırmaktadır.⁵⁹ Dolayısıyla modelin kurumsal çerçevesi, yasama organı temelinde oluşturulan demokratik denetim mekanizmalarıyla somutlaşmaktadır.

3.1. TBMM Merkezli Kurumsal Mimari

2025 yılında ihdas edilen Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu, Türkiye’nin DDR sürecine kurumsal bir demokratik meşruiyet kazandırmıştır.⁶⁰ Yasama organı bünyesinde çok partili temsil esasına dayalı olarak yapılandırılan bu komisyon, “barışın demokratik zeminde denetimi” ilkesini icra etmektedir. DDR literatüründe kritik bir eksiklik olarak vurgulanan “şeffaf gözetim mekanizması”, bu yapı sayesinde parlamenter bir güvenceye kavuşmuştur. Karşılaştırmalı siyaset perspektifinden bakıldığında, Kuzey İrlanda’nın kalıcı barış sürecindeki Independent International Commission on Decommissioning (IICD) ile işlevsel benzerlikler olsa da⁶¹ Türkiye’nin modeli temel bir paradigmatik fark içermektedir. İrlanda örneğinde süreç üçüncü taraf bir uluslararası gözetimle (outsourcing) yürütülürken; Türkiye’nin yaklaşımı, dış müdahaleyi reddeden ulusal egemenlik temelli ve doğrudan parlamenter

57 Enzo Nussio, “Ex-combatants and Peace in Colombia: The Role of Motivations, Post-demobilization Experiences, and Social Reintegration”, *International Journal of Conflict and Violence*, Cilt 12, 2018, ss. 1-11.

58 TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, *Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlalleri İnceleme Raporu*, 2013, s. 110.

59 TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, *Terörle Mücadelede Yasama Faaliyetleri ve Demokratik Denetim*, TBMM Yayınları, 2021, s. 12-15.

60 TBMM Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Demokratik Denetim ve Milli Dayanışma Komisyonu Çalışma Usulleri Raporu*, 2026, s. 22.

61 Paul Bew, *The Making and Remaking of the Good Friday Agreement*, Liffey Press, 2007, ss. 154-158.

sisteme içkin bir “yerli denetim” modelidir. Bu özgün yapı, devletin kurumsal otonomisini korurken aynı zamanda sürecin toplumsal ve siyasal hesap verebilirliğini en üst düzeye çıkarmıştır⁶²

Bu yönüyle Türkiye modeli, Egemen DDR olarak adlandırılabilir; çünkü süreç tamamen iç hukuk, meclis denetimi ve devletin bütün kurumsal organlarının koordinasyonu altında yürütölmektedir. TBMM’nin bu süreçteki rolü, yalnızca yasa yapma işleviyle sınırlı olmamaktadır. Komisyon, sivil toplum aktörleri, akademisyenler, kanaat önderleri ve mağdur yakınlarının katılımıyla çok katmanlı bir toplumsal uzlaşa zemini inşa etmektedir. ⁶³Bu çok katmanlı temsil yapısı, Türkiye’nin DDR sürecini klasik güvenlik ekseninden çıkararak, sosyal bütünleşme ve demokratik katılım eksenine taşımaktadır.⁶⁴ Türkiye’nin DDR modelinde en dikkat çekici unsurlardan biri, “geçiş hukuku” (transitional justice) yaklaşımının, hukuk devleti ilkeleriyle uyumlu biçimde tasarlanmasıdır.

Kolombiya’daki barış sürecinde olduğu gibi⁶⁵, Türkiye de ağır suçlarda bireysel sorumluluk esasını korurken, hafif suçlar için toplumsal rehabilitasyon mekanizmalarını gündeme almaktadır. Adalet Bakanlığı bünyesinde önerilen “Geçiş Hukuku ve Entegrasyon Dairesi”⁶⁶ bu amaçla, ceza indirimini, af, veya yeniden topluma kazandırma programlarını hukuki zeminde değerlendirmektedir. Ayrıca toplumsal kabul, DDR süreçlerinin kalıcılığı için kritik bir ön koşuldur.⁶⁷

Türkiye, bu noktada “toplum temelli entegrasyon” politikaları geliştirmekte; başta Güneydoğu Anadolu bölgesi olmak üzere istihdam, eğitim ve psikososyal destek programları aracılığıyla militanların sivilleşmesini kolaylaştırmaktadır.¹ DDR literatüründe yeniden entegrasyon programlarının yalnızca eski örgüt mensuplarının topluma kazandırılmasını değil, aynı zamanda toplumsal uyumun ve yerel dayanıklılık mekanizmalarının güçlendirilmesini hedeflediği belirtilmektedir.⁶⁸ DDR süreçlerinde kadınların ve çocukların özgül rollerine vurgu yaparak, cinsiyet duyarlı politikaların

62 Stefan Wolff, *Post-Conflict Reconstruction: Lessons from Northern Ireland*, Routledge, 2011.

63 E. Fuat Keyman, “Türkiye’s Kurdish Challenge and the Peace Process”, *Insight Türkiye*, Cilt 16, Sayı 2, 2014, ss. 19-27.

64 Caner Demirtaş, Bülent Atasever, Dinçer Alptekin ve Levent Ersin Orallı, “Yabancı Terörist Savaşçılarla Mücadelede Muharebe Sahasından Kanıt Toplama”, *TESAM Akademi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, 2024, s. 57-80, <https://doi.org/10.30626/tesamakademi.1429385>. (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2026).

65 Daniel García-Peña, “The FARC and Colombia’s Fragile Peace”, *International Crisis Group*, 2017, <https://www.crisisgroup.org/latin-america-caribbean/andes/colombia/farc-and-colombias-fragilepeace>. (Erişim Tarihi: 5 Şubat 2026).

66 Anders Themnér, *Violence in Post-Conflict Societies: Remarginalisation, Remobilisers and Relationships*, Routledge, 2011, s.72.

67 Mark Knight ve Alpaslan Özerdem, “Guns, Camps and Cash: Disarmament, Demobilization and Reinsertion of Former Combatants in Transitions from War to Peace”, *Journal of Peace Research*, Cilt 41, Sayı 4, 2004, ss. 499-516.

68 Zeynep Kaya, *Terör Sonrası Toplumsal Rehabilitasyon ve Sivil Toplumun Rolü*, SAM Yayınları, Ankara, 2022, s. 112-118.

önemini vurgular.⁶⁹ Türkiye’de kadın militanların topluma entegrasyonu ve çocuk savaşçıların rehabilitasyonu için özel programlar hazırlanması, uluslararası normlarla (IDDRS) tam uyum içindedir. Bu yönüyle Türkiye örneği, toplumsal cinsiyet duyarlılığı ve insan hakları temelli yeniden entegrasyon politikaları bakımından modern DDR literatüründe öne çıkan yaklaşımlarla benzerlik göstermektedir.

3.2. Türkiye Modeli DDR: Ulusal Egemenlik Temelli Barış Mimarisi

Türkiye’nin terörle mücadeleden barış inşasına geçişte önerdiği özgün model, ulusal ve yerel dinamikleri merkeze alan dört temel sütun üzerine inşa edilmiştir. Bu modelin ilk ve en belirgin ilkesi, sürecin tamamen Türkiye’nin iç hukuk normlarına ve anayasal zeminine dayandırılmasını öngören “Ulusal Egemenlik” prensibidir; bu çerçevede dış aktörler ancak teknik gözlemci statüsünde sürece dahil olabilmektedir. İkinci olarak, “Kurumsal Devlet Kapasitesi” ilkesi gereği; TBMM’nin yasama gücü, Cumhurbaşkanlığı’nın stratejik liderliği ile İçişleri ve Adalet Bakanlıklarının operasyonel yetkinliği arasında tam bir eşgüdüm hedeflenmektedir.⁷⁰

Türkiye modelinin toplumsal ayağını sivil toplum kuruluşları, medya, kanaat önderleri ve yerel halkın sürece aktif katılımını içeren “Toplumsal Katılım” ilkesi oluştururken; son olarak “Güvenlik ve Kalkınma Bütünlüğü” ilkesi ile silahsızlanma süreciyle eş zamanlı olarak sosyo-ekonomik kalkınma hamlelerinin yürütülmesi amaçlanmaktadır.²⁰ Bu bütüncül yaklaşım, güvenlik bürokrasisi ile sivil alanı birleştirerek terörün beslediği yapısal sorunları kalıcı olarak ortadan kaldırmayı hedefleyen milli bir doktrin niteliğinde yer almaktadır.

Dolayısıyla ilgili model, klasik DDR yaklaşımlarının “çatışma sonrası barış” anlayışından farklı olarak, “çatışma içinde barış inşası” (peacebuilding within conflict) paradigmasını benimsemektedir. ⁷¹ Türkiye’nin güçlü devlet kapasitesi, uzun vadeli kalkınma politikaları ve güvenlik istihbaratı koordinasyonu, DDR uygulamasını önleyici barış inşası modelihaline getirmiştir. Böylece Türkiye, sadece bir iç güvenlik başarısı değil, bölgesel barış mimarisi açısından da yeni bir kurumsal örnek sunmaktadır.

3.3. Egemen DDR Modelinin Değerlendirilmesi: Fırsatlar ve Riskler

Türkiye’nin PKK sonrası döneme geçiş süreci, münhasıran bir iç güvenlik politikası değil; aynı zamanda bölgesel barış mimarisini yeniden tanımlayan stratejik bir paradigma değişimidir. Zira bu yeni dönemde Türkiye, askeri başarıyı diplomatik

69 United Nations (2006). Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards (IDDRS); United Nations Development Programme (2021). *Reintegration Pathways*; Muggah, R. (2005). No Magic Bullet: A Critical Perspective on Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR) and Weapons Reduction in Post-conflict Contexts. *The Round Table*, 94(379), 239–252.

70 Christensen, T. ve Lægred, P., *The Whole-of-Government Approach to Public Sector Reform*, Public Administration Review, 67(6), 2007, ss. 1059–1066.

71 John Paul Lederach, *The Moral Imagination: The Art and Soul of Building Peace*, Oxford University Press, 2010, s.72.

inisiyatif, toplumsal uzlaşa ve kurumsal sürdürülebilirlikle birleştirerek çok katmanlı bir barış modeli geliştirmiştir.⁷² Ayrıca Türkiye'nin geliştirmekte olduğu yaklaşım, güvenlik, hukuk, siyaset, ekonomi, toplumsal entegrasyon ve bölgesel diplomasi boyutlarını eş zamanlı olarak içeren çok katmanlı bir barış modeli temelinde değerlendirilebilir. Bu çalışmada kullanılan “çok katmanlı barış modeli” kavramı, Johan Galtung'un pozitif barış yaklaşımı, John Paul Lederach'ın barış inşası teorisi ve çok düzeyli yönetim (multi-level governance) literatüründen hareketle geliştirilmiştir.⁷³ Kavram, güvenlik, hukuk, siyaset, ekonomi, toplumsal entegrasyon ve bölgesel diplomasi boyutlarının eş zamanlı olarak yönetilmesini ifade etmektedir.⁷⁴

MGK'nın 2025 Strateji Belgesi'nde⁷⁵ tanımlanan bu ‘Yatay Koordinasyon Modeli’, terörü sadece bir asayiş sorunu değil, devletin tüm aygıtlarıyla müdahale ettiği bir milli rehabilitasyon süreci olarak konumlandırmaktadır. Bu model, uluslararası literatürde whole-of-government approach (bütüncül devlet yönetimi yaklaşımı) olarak tanımlanan ve farklı kamu kurumlarının ortak hedefler doğrultusunda koordineli biçimde hareket etmesini esas alan yönetim anlayışına dayanmaktadır.⁷⁶ Türkiye'nin “Terörsüz Türkiye” stratejisi, klasik güvenlik anlayışından insan güvenliği yaklaşımına doğru bir dönüşümü yansıtmakta; güvenliği yalnızca askerî boyutta değil, ekonomik, sosyolojik, hukuki, çevresel ve insani unsurları da içeren bütüncül bir çerçevede ele almaktadır. Bu yaklaşımın, DDR sürecinin sürdürülebilirliğine ve toplumsal meşruiyetine katkı sağladığı değerlendirilmektedir.⁷⁷

Millî Güvenlik Kurulu (MGK) tarafından 2025 yılında yayımlanan bildirimlerde, terörle mücadelenin yalnızca askerî ve güvenlik boyutuyla sınırlı olmadığı; toplumsal birlik, millî dayanışma ve devlet-millet bütünleşmesini güçlendiren politikalarla desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁷⁸ Bu dönüşüm, Türkiye'yi bölgesinde “güvenlikçi devlet”ten “barış inşa eden devlet”e evirmiştir. Bu evrim, özellikle Kolombiya, Nepal ve Sierra Leone gibi DDR süreçlerinde gözlenen kırılma noktalarının

72 E. Fuat Keyman, “Türkiye's Kurdish Challenge and the Peace Process”, *Insight Türkiye*, Cilt 16, Sayı 2, 2014, ss. 19-27.

73 Galtung, J., *Violence, Peace, and Peace Research*, Journal of Peace Research, 6(3), 1969, ss. 167–191; Lederach, J. P., *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*, Washington DC: United States Institute of Peace Press, 1997; Hooghe, L. ve Marks, G., *Multi-Level Governance and European Integration*, Lanham: Rowman & Littlefield, 2001.

74 Galtung, J. (1969). *Violence, Peace, and Peace Research*. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191; Lederach, J. P. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington DC: United States Institute of Peace Press; Hooghe, L. & Marks, G. (2001). *Multi-Level Governance and European Integration*. Lanham: Rowman & Littlefield.

75 T.C. Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, *Türkiye'nin Terörle Mücadele ve Toplumsal Rehabilitasyon Strateji Belgesi (2025–2030)*, Ankara, 2025, s. 14-18.

76 OECD, *Security System Reform and Governance*, OECD Publishing, Paris, 2005, s. 42-45.

77 Barry Buzan, Ole Wæver ve Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998, s.33-56.

78 Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, “MGK Toplantısı Basın Açıklamaları” (2025), <https://www.mgk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2026).

aksine, Türkiye’de güçlü kurumsal yapılar sayesinde istikrarla yürütülmektedir. Türkiye’nin başarısının ikinci boyutu, bölgesel diplomasiyle barışı ihraç edebilme kapasitesidir. 2024 sonrasında Irak ve Suriye’de yürütülen güvenlik koordinasyon toplantıları, PKK sonrası dönemin yalnızca Türkiye sınırlarıyla sınırlı kalmadığını, bölgesel düzen kurucu bir vizyona dönüştüğünü göstermektedir.⁷⁹ Buna ek olarak Ankara-Erbil-Bağdat ekseninde tesis edilen üçlü diyalog mekanizması, DDR’nin “sınır ötesi entegrasyon” modeline örnek teşkil etmektedir. Özellikle Mahmur Kampı’ndaki yeniden yerleştirme süreci, Türkiye’nin uluslararası hukuk ve insan güvenliği prensiplerini birlikte uygulayabilme kabiliyetini ortaya koymuştur.⁸⁰

Benzer biçimde, Türkiye’nin Somali, Libya ve Azerbaycan’daki barış destek misyonları ⁸¹da, barış inşası kapasitesinin sadece ulusal değil, küresel bir nitelik kazandığını göstermektedir. Bu süreçler, “Türkiye Modeli DDR” anlayışının dış politika ayağını güçlendirmekte; Türkiye’yi küresel Güney içinde “barış sağlayan aktör (peace-enabling state)” kategorisine taşımaktadır.⁸² Zira DDR süreçlerinin başarısı, yalnızca silahsızlanma ve entegrasyonla değil, toplumun barışa olan güveniyle ölçülür.⁸³ Türkiye, 2025 sonrası dönemde “barış iletişimi” kavramını kurumsal düzeye taşıyarak, terörle mücadele ve toplumsal bütünleşme süreçlerine ilişkin kamuoyu desteğinin güçlendirilmesi, toplumsal uzlaşımın teşvik edilmesi ve ortak gelecek perspektifinin geliştirilmesi amacıyla stratejik bir iletişim yaklaşımı olarak değerlendirmeye başlamıştır.

Bu doğrultuda T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde kurulan Barış İletişimi Koordinasyon Merkezi, dezenformasyonla mücadele, kamuoyu bilgilendirmesi ve travma sonrası sosyal dayanıklılık eğitimlerini yürütmektedir.⁸⁴ İlgili birim, sadece medya ve içerik kontrolü değil; çatışma duyarlı habercilik, barış dilinin yaygınlaştırılması ve yerel halkla doğrudan temas gibi alanlarda faaliyet göstermektedir⁸⁵. Türkiye’nin deneyimi, bu bağlamda, “barışın iletişimi”ni bir devlet politikası haline getiren ilk örneklerden biri olarak sayılmaktadır. Nitekim toplumsal

79 Recep Tayyip Erdoğan, “TBMM 28. Dönem 3. Yasama Yılı Açılış Konuşması”, *T.C. Cumhurbaşkanlığı*, 1 Ekim 2024.⁹⁰ Mevlüt Çavuşoğlu, “Türkiye’nin Yeni Güvenlik Mimarisi ve Bölgesel İstikrar Projeksiyonu”, *Ankara Politikalar Merkezi*, 15 Ocak 2025.

80 UNDP, *Mahmur Resettlement Project: Human Security and International Law Standards in Post-Conflict Transitions*, UNDP Publications, 2024, s. 22-25.

81 TİKA, *Türkiye’nin Küresel Barış ve İstikrar Vizyonu: 2023 Faaliyet Raporu*, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Ankara, 2024, s. 85-92.

82 Jacob Bercovitch ve Richard Jackson, *Conflict Resolution in the Twenty-first Century: Principles, Methods, and Approaches*, Routledge, 2023, s.22-26.

83 Mark Knight ve Alpaslan Özerdem, “Guns, Camps and Cash: Disarmament, Demobilization and Reinsertion of Former Combatants in Transitions from War to Peace”, *Journal of Peace Research*, Cilt 41, Sayı 4, 2004, ss. 499-516.

84 T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *2025 Yılı Faaliyet Raporu: Türkiye Yüzyılında İletişim ve Toplumsal Güven*, Ankara, 2025, s. 42-45.

85 Maria O’Reilly, *Peacebuilding and Transitional Justice: Local Experiences and Global Perspectives*, Routledge, 2023, s.44.

dayanıklılığın artması, DDR sürecine psikososyal bir derinlik kazandırmıştır. Kadın örgütleri, kanaat önderleri, şehit aileleri dernekleri ve yerel STK'ların sürece dâhil edilmesi, “barışın sahiplenilmesi” duygusunu pekiştirmiştir.⁸⁶ Türkiye'nin barış inşasında toplumsal katılım düzeyi, literatürde “bottom-up peacebuilding” olarak adlandırılan yerel inisiyatif modeline denk düşmektedir.⁸⁷

3.4. Türkiye Modelinin Teorik Katkısı: Egemen DDR Yaklaşımı

Türkiye'nin geliştirdiği Egemen DDR modeli, çağdaş çatışma çözümü literatürüne üç temel ve özgün katkı sunmaktadır. İlk olarak, Devlet Egemenliği ile Barış İnşasının Uyumu noktasında Türkiye; barış süreçlerinin uluslararası vesayet veya dış müdahale olmaksızın, tamamen ulusal kapasite ve yerli kurumlar eliyle başarıyla yürütülebileceğini kanıtlamıştır. İkinci olarak, sürecin Demokratik Meşruiyet zemini, TBMM'nin kurumsal katılımı ve denetimiyle tahkim edilmiş; böylece barış inşası yalnızca yürütme organının bir tasarrufu olmaktan çıkarılarak milli iradenin ortak bir projesine dönüştürülmüştür. Son olarak, Türkiye bu süreçte edindiği kurumsal müktesebatı bir Barış İhracı aracına dönüştürerek; Irak, Libya ve Karabağ gibi bölgesel kriz alanlarında istikrar sağlayıcı bir dış politika aktörü olarak konumlanmıştır.⁸⁸

Bu bağlamda Türkiye, barış inşası literatüründe “Küresel Güney'den Yükselen Model” olarak nitelendirilebilecek yeni bir paradigma inşa etmektedir. Bu paradigma; merkezî devlet gücü, toplumsal katılım ve proaktif bölgesel diplomasi unsurlarının hibrit bir bileşimidir.⁸⁹ Söz konusu yapı, Liberya veya Kongo örneklerinde görülen klasik Batı-merkezli ve tepeden inme DDR anlayışını dönüştüren; yerel sosyo-politik dinamiklere duyarlı ve kültürel olarak kapsayıcı bir alternatiftir. Nihayetinde Türkiye'nin başarısı, barışın yalnızca kağıt üzerinde imzalanan bir belge değil, devletin tüm aygıtlarıyla kurumsal olarak yaşatılan ve toplumsallaştırılan bir süreç olduğunun somut kanıtı olarak görülmektedir.

Türkiye, yerli ve kapsayıcı bir Egemen DDR modeliyle toplumsal rehabilitasyonu hedeflerken; Batı literatüründe güvenlik, göç ve kimlik tartışmaları üzerinden yükselen yeni bir tehdit dalgası dikkat çekmektedir. Avrupa genelinde marjinal çizgiden merkeze taşınan aşırı sağ ideolojilerin, demokrasinin temel değerlerini ve toplumsal barışı sarsan ciddi bir tehdide dönüştüğünü vurgulamaktadır. Türkiye'nin terörle mücadeleyi ‘milli bir rehabilitasyon’ ve demokratik bütünleşme süreci olarak konumlandırması, Avrupa’da aşırı sağın yükselişiyle derinleşen dışlayıcı güvenlik paradigmalarına karşı kapsayıcı ve istikrar odaklı bir alternatif sunmaktadır.⁹⁰

86 Zeynep Kaya, *Terör Sonrası Toplumsal Rehabilitasyon ve Sivil Toplumun Rolü*, SAM Yayınları, Ankara, 2022, s. 112-118.

87 John Paul Lederach, *The Moral Imagination: The Art and Soul of Building Peace*, Oxford University Press, 2010, s.56-72.

88 T.C. Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, *Türkiye'nin Terörle Mücadele ve Toplumsal Rehabilitasyon Strateji Belgesi (2025–2030)*, Ankara, 2025, s. 44.

89 Özerdem, Alpaslan, *Post-War Recovery: Disarmament, Demobilization and Reintegration*, I.B. Tauris, London, 2008.

90 Damla Taşkın (Ed.), *Avrupa'da Aşırı Sağın Tehlikeli Yükselişi*, AA Yayınları, Ankara, 2025, s. 12-18.

Bu çalışmada “başarı” kavramı, normatif bir değerlendirme olarak değil; ölçülebilir ve gözlemlenebilir göstergeler üzerinden ele alınmaktadır. Buna göre bir DDR sürecinin başarısı; silahsızlanmanın doğrulanabilir biçimde gerçekleşmesi, yeniden silahlanma oranlarının düşük seyretmesi, örgütsel çözülmenin sürdürülebilir hale gelmesi, toplumsal entegrasyon mekanizmalarının işlerliği ve güvenlik risklerinin azalması gibi kriterler üzerinden değerlendirilebilir. Bu çerçevede Türkiye’de şekillenen sürecin nihai sonuçlarına ilişkin kesin bir yargıya varmak için henüz erken olmakla birlikte, mevcut gelişmeler sürecin potansiyelini ve karşılaşılabileceği yapısal zorlukları birlikte değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

4. SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Türkiye’nin “Terörsüz Türkiye” vizyonu, güvenlik politikalarının yalnızca askerî tedbirlerle sınırlandırılmadığı; toplumsal uzlaş, ekonomik kalkınma, hukuki düzenlemeler ve kurumsal kapasite unsurlarıyla birlikte ele alındığı bütüncül bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu çerçevede şekillenen silahsızlanma ve yeniden entegrasyon süreci, Türkiye’nin terörle mücadele deneyiminin güvenlik odaklı boyutunun ötesine geçerek toplumsal bütünleşme ve sürdürülebilir barış arayışlarıyla ilişkilendirilmeye başlandığını göstermektedir.

Bu çalışma, PKK terör örgütünün silahsızlanma sürecini DDR literatürü çerçevesinde değerlendirerek Türkiye örneğinin uluslararası alanda yer alan klasik DDR modellerinden belirli yönleriyle ayrıştığını ortaya koymuştur. Özellikle ulusal egemenlik, demokratik meşruiyet, parlamenter denetim ve kurumsal devlet kapasitesi eksenlerinde şekillenen yaklaşımın, mevcut literatürde yer alan uygulamalardan farklı özellikler taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamında önerilen Egemen DDR kavramsallaştırması, Türkiye örneğinin analiz edilmesine yönelik açıklayıcı bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

Bununla birlikte silahsızlanma süreçlerinin doğası gereği uzun vadeli, çok boyutlu ve dinamik yapılar olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte Türkiye’de 2025 yılı itibarıyla yeniden şekillenen terörle mücadele sürecinin nihai sonuçlarına ilişkin kesin yargılara ulaşmak için henüz erken olduğu değerlendirilmektedir. Sürecin uzun vadeli başarısı; silahsızlanmanın sürdürülebilirliği, yeniden entegrasyon mekanizmalarının etkinliği, toplumsal kabul düzeyi, ekonomik uyum süreçleri ve bölgesel güvenlik koşullarının istikrarına bağlı olacaktır.

Çalışmanın ulaştığı bulgular, Türkiye örneğinin DDR literatürü açısından incelenmeye değer özgün bir vaka niteliği taşıdığını göstermektedir. Özellikle barış iletişimi, toplumsal dayanıklılık, kurumsal koordinasyon ve demokratik denetim mekanizmalarının süreç içerisindeki rolü, gelecekte yapılacak ampirik çalışmalar için önemli araştırma alanları sunmaktadır. Bu doğrultuda ilerleyen dönemlerde gerçekleştirilecek çalışmaların, sürecin uygulama sonuçlarını saha verileri üzerinden değerlendirmesi ve Egemen DDR yaklaşımının karşılaştırmalı güvenlik çalışmaları içerisindeki yerini daha ayrıntılı biçimde incelemesi literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

Sonuç olarak Türkiye örneği, silahsızlanma ve yeniden entegrasyon süreçlerinin yalnızca güvenlik ekseninde değil; hukuk, siyaset, kalkınma ve toplumsal bütünleşme boyutlarıyla birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Türkiye, ulusal egemenlik, demokratik meşruiyet ve kurumsal devlet kapasitesini merkeze alan yaklaşımıyla, çatışma çözümü ve barış inşası alanında dikkat çekici bir örnek teşkil etmekte; geliştirdiği uygulamalarla DDR literatürüne yeni tartışma alanları açabilecek önemli bir vaka olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Alonso, Rogério ve Fernando Reinares, “Terrorism, Human Rights and Law Enforcement in Spain”, *Terrorism and Political Violence*, C. 17, S. 3, 2005, ss. 471-494.

Anadolu Ajansı (AA), “AK Parti Sözcüsü Çelik: Terörsüz Türkiye Hedefine Ulaşılması İçin Kritik Eşik Geçilmiştir”, 11 Temmuz 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-parti-sozcusu-celik-terorsuz-turkiye-hedefine-ulasilmasi-icin-kritik-esik-gecilmistir/3628041> , Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

Anadolu Ajansı (AA), “PKK, Silah Bırakma Kararını Açıkladı”, 12 Mayıs 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-parti-sozcusu-celik-pkk-nin-kendini-feshetme-ve-silah-birakma-karari-almasi-onemli-bir-asamadir/3564322> , Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

Aslan, Murat, *Türkiye'nin Yeni Güvenlik Doktrini: Terörü Kaynağında Kurutma Yaklaşımı*, SETA Analiz, Ankara, 2023.

Ataman, Muhittin, “Türkiye'nin Milli Güvenlik Doktrininde Kurumsallaşma: 2025 Reformları”, SETA Yayınları, 19 Temmuz 2025.

Ataman, Muhittin, “Türkiye'nin Yeni Güvenlik Mimarisinde Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu'nun Rolü”, Kriter Dergisi, 19 Temmuz 2025.

Atasever, Beyza, Deniz Alptekin ve Levent Ersin Orallı, “Gönüllü Geri Dönüş Suriye Raporu”, Küresel Politika Çalışmaları Dergisi, C. 1, S. 1, 2024, ss. 109-117.

Balanche, Fabrice, “The Kurds and the Future of Syria and Iraq”, The Washington Institute for Near East Policy, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-kurds-and-the-future-of-syria-and-iraq>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

Balanche, Fabrice, *The Kurds and the Syrian Civil War: From Empowerment to Uncertain Future*, The Washington Institute for Near East Policy, Washington DC, 2016.

Baldwin, David A., *The Concept of Security Revisited*, Princeton University Press, Princeton, 2021.

Balta, Evren, “The PKK's Strategic Geography in Iraq and Turkish Cross-Border Operations”, Middle East Policy, C. 27, S. 1, 2020, ss. 87-99.

Bercovitch, Jacob ve Richard Jackson, *Conflict Resolution in the Twenty-First Century: Principles, Methods, and Approaches*, Routledge, London, 2023.

Bergen, Peter, *United States of Jihad: Investigating America's Homegrown Terrorists*, Crown Publishing Group, New York, 2016.

Bew, Paul, Ireland: The Politics of Enmity 1789-2006, Oxford University Press, Oxford, 2007.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Karar 1373 (S/RES/1373), 28 Eylül 2001, [https://undocs.org/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1373(2001)), Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

Bouvier, Virginia M., “Colombia’s Peace Process and the Role of the United Nations”, United States Institute of Peace, Haziran 2016, <https://www.usip.org/publications/2016/06/colombias-peace-process-and-role-united-nations>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

Brittain, James J., Revolutionary Social Change in Colombia: The Origin and Direction of the FARC-EP, Pluto Press, London, 2010.

Buzan, Barry, Ole Wæver ve Jaap de Wilde, Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998.

Christensen, Tom ve Per Læg Reid, “The Whole-of-Government Approach to Public Sector Reform”, *Public Administration Review*, C. 67, S. 6, 2007, ss. 1059-1066.

Clark, Robert P., The Basque Insurgents: ETA, 1952–1980, University of Wisconsin Press, Madison, 1984.

Colletta, Nat J., Markus Kostner ve Ingo Wiederhofer, The Transition from War to Peace in Sub-Saharan Africa, World Bank, Washington DC, 1996.

Crandall, Russell, Driven by Drugs: U.S. Foreign Policy and the Colombian Conflict, 2. Baskı, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2008.

Çavuşoğlu, Mevlüt, “Türkiye-Irak Güvenlik Diyalogu Toplantısı Basın Açıklaması”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, 3 Ocak 2025.

Demirtaş, Cihat, Beyza Atasever, Deniz Alptekin ve Levent Ersin Orallı, “Yabancı Terörist Savaşçılarla Mücadelede Muharebe Sahasından Kanıt Toplama”, TESAM Akademi Dergisi, C. 11, S. 1, 2024, ss. 57-80.

Domínguez, Florencio, ETA: Historia Política de una Lucha Armada, Txalaparta, Tafalla, 1998.

English, Richard, Armed Struggle: The History of the IRA, Pan Macmillan, London, 2004.

Erdoğan, Recep Tayyip, Türkiye Yüzyılı Vizyon Belgesi, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 29 Ekim 2024.

Erkmen, Serhat, “Türkiye’nin DEAŞ Terörüyle Mücadelesinde Bir Milat: Fırat Kalkanı”, Anadolu Ajansı Analiz, 24 Ağustos 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiyenin-deas-teroruyle-mucadelesinde-bir-milat-firat-kalkani/3311722>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

Euskadi Ta Askatasuna (ETA), “Final Declaration to the Basque Country”, 3 Mayıs 2018, BBC News üzerinden erişim: <https://www.bbc.com/news/world-europe-4400102>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

Felbab-Brown, Vanda, *Shooting Up: Counterinsurgency and the War on Drugs*, Brookings Institution Press, Washington DC, 2009.

Galtung, Johan, “Violence, Peace, and Peace Research”, *Journal of Peace Research*, C. 6, S. 3, 1969, ss. 167-191.

García-Peña, Daniel, “The FARC and Colombia’s Fragile Peace”, International Crisis Group, 2017, <https://www.crisisgroup.org/latin-america-caribbean/andes/colombia/farc-and-colombias-fragile-peace>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

Gunter, Michael M., *Historical Dictionary of the Kurds*, 2. Baskı, Scarecrow Press, Lanham, 2011.

Gunter, Michael M., *The Kurdish Problem in Turkey: New Perspectives on Violence, Representation and Reconciliation*, Routledge, London, 2015.

Hegghammer, Thomas, “The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad”, *International Security*, C. 35, S. 3, 2010, ss. 53-94.

Hennessey, Thomas, *The Northern Ireland Peace Process: Ending the Troubles?*, Palgrave Macmillan, New York, 2005.

Hooghe, Liesbet ve Gary Marks, *Multi-Level Governance and European Integration*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2001.

International Crisis Group, *Turkey’s PKK Conflict: A Regional Battleground in Flux*, International Crisis Group, Brussels, 2022, <https://www.crisisgroup.org/cmt/europe-central-asia/turkiye/turkeys-pkk-conflict-regional-battleground-flux>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

İletişim Başkanlığı, Barış İletişimi Koordinasyon Merkezi Faaliyet Raporu, 15 Şubat 2025.

Kan, Zeynep, *PKK’nın İletişim Stratejisi: Propaganda, Medya ve Algı Yönetimi*, SETA Yayınları, Ankara, 2018.

Kaya, Zeynep N., “Women and Peacebuilding in Türkiye’s Kurdish Question”, *Third World Quarterly*, C. 43, S. 9, 2022, ss. 2014-2031.

Keyman, E. Fuat, “Türkiye’s Kurdish Challenge and the Peace Process”, *Insight Turkey*, C. 16, S. 2, 2014, ss. 19-27.

Knight, Mark ve Alpaslan Özerdem, “Guns, Camps and Cash: Disarmament, Demobilization and Reinsertion of Former Combatants”, *Journal of Peace Research*, C. 41, S. 4, 2004, ss. 499-516.

Koçak, Mehmet, “PKK’nın Toplumsal Propagandası ve Devletin İletişim Stratejisi”, Ankara Güvenlik Araştırmaları Dergisi, C. 7, S. 1, 2025, ss. 45-63.

Koehler, Daniel, *Understanding Deradicalization: Methods, Tools and Programs for Countering Violent Extremism*, Routledge, London, 2017.

Lederach, John Paul, *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*, United States Institute of Peace Press, Washington DC, 1997.

Lederach, John Paul, *The Moral Imagination: The Art and Soul of Building Peace*, Oxford University Press, Oxford, 2010.

Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, “2023 Yılı Basın Açıklamaları: Terörle Mücadelede ‘Terörsüz Türkiye’ Hedefi ve Türkiye Yüzyılı Vizyonu”, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/basim-aciklamalari/2023>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, “MGK Toplantısı Basın Açıklamaları”, <https://www.mgk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

Mitchell, George J., *Making Peace*, University of California Press, Berkeley, 1999.

Moloney, Ed, *A Secret History of the IRA*, Allen Lane, London, 2002.

Morrison, John F., *The Origins and Rise of Dissident Irish Republicanism: The Role and Impact of Organizational Splits*, Bloomsbury Publishing, London, 2016.

Muggah, Robert, “No Magic Bullet: A Critical Perspective on DDR and Weapons Reduction”, *The Round Table*, C. 94, S. 379, 2005, ss. 239-252.

Natali, Denise, *The Kurds and the State: Evolving National Identity in Iraq, Turkey, and Iran*, Syracuse University Press, Syracuse, 2018.

Nilsson, Desirée, “Anchoring the Peace: Civil Society Actors in Peace Accords”, *International Interactions*, C. 38, S. 2, 2012, ss. 243-266.

Nussio, Enzo, “Ex-Combatants and Peace in Colombia: The Role of Motivations, Post-Demobilization Experiences, and Social Reintegration”, *International Journal of Conflict and Violence*, C. 12, 2018, ss. 1-11.

O’Reilly, Marie, “Gender, Reintegration and Transitional Justice in Post-Conflict Settings”, *Journal of Peacebuilding & Development*, C. 18, S. 2, 2023, ss. 155-172.

OECD, *Security System Reform and Governance*, OECD Publishing, Paris, 2005.

Orallı, Levent Ersin, “Terörle Mücadelede Toplumsal Rehabilitasyon ve Devletin Yeni Vizyonu”, *Star Gazetesi*, 12 Ocak 2025, <https://www.star.com.tr>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

Özer, Yılmaz Esmir, *Terörizmin Sosyopsikolojik Boyutu ve Türkiye’de PKK Terörü*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022.

Özerdem, Alpaslan, *Post-Conflict Reconstruction and DDR in the 21st Century*, Routledge, London, 2022.

Özerdem, Alpaslan, *Post-War Recovery: Disarmament, Demobilization and Reintegration*, I.B. Tauris, London, 2008, ss.56-78.

Peceny, Mark ve Michael Durnan, “The FARC’s Best Friend: U.S. Antidrug Policies and the Deepening of Colombia’s Civil War in the 1990s”, *Latin American Politics and Society*, C. 48, S. 2, 2006, ss. 95-116.

Polis Akademisi, *Yabancı Terörist Savaşçılar Raporu*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2016.

Rabasa, Angel ve Peter Chalk, *Colombian Labyrinth: The Synergy of Drugs and Insurgency and Its Implications for Regional Stability*, RAND Corporation, Santa Monica, 2001, https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1339.html, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, *A Report on the PKK and Terrorism*, <https://irp.fas.org/world/para/docs/mfa-t-pkk.htm>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *2025 Yılı Faaliyet Raporu: Türkiye Yüzyılında İletişim ve Toplumsal Güven*, Ankara, 2025.

T.C. Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, *Türkiye’nin Terörle Mücadele ve Toplumsal Rehabilitasyon Strateji Belgesi (2025–2030)*, Ankara, 2025.

Taşkın, Damla (Ed.), *Avrupa’da Aşırı Sağın Tehlikeli Yükselişi*, AA Yayınları, Ankara, 2025.

TBMM Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Demokratik Denetim ve Milli Dayanışma Komisyonu Çalışma Usulleri Raporu*, TBMM Yayınları, Ankara, 2026.

Themnér, Anders, *Violence in Post-Conflict Societies: Remarginalisation, Remobilisers and Relationships*, Routledge, London, 2011.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), *Yıllık Barış Destek Faaliyetleri Raporu*, Ankara, 2024.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, *FETÖ/PDY ile Mücadele Raporları (2020–2025)*, Ankara, 2025.

United Nations Department of Peace Operations, *Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards (IDDRS)*, United Nations, New York, 2006.

United Nations Development Programme (UNDP), *DDR and Sustaining Peace: New Directions for Reintegration*, New York, Ağustos 2024.

United Nations Security Council, *Resolution 2178 (2014): Threats to International Peace and Security Caused by Terrorist Acts*, United Nations, New York, 2014.

United Nations Verification Mission in Colombia, *Report of the Secretary-General on the United Nations Verification Mission in Colombia*, United Nations, New York, 2017, <https://colombia.unmissions.org/en>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2026.

Watts, Nicole F., *Activists in Office: Kurdish Politics and Protest in Turkey*, University of Washington Press, Seattle, 2010.

White, Paul J., *Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers? The Kurdish National Movement in Turkey*, Zed Books, London, 2000.

Wolff, Stefan, *Post-Conflict Reconstruction: Lessons from Northern Ireland*, Routledge, London, 2011.

Yılmaz, Ahmet, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikasında Barış İnşası Doktrini*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2025.

Yılmaz, Serkan, “Türkiye’nin Terörle Mücadelede Barış İnşası Kapasitesi”, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji Dergisi*, C. 12, S. 1, 2025, ss. 55-79.

Zulaika, Joseba ve William A. Douglass, *Terror and Taboo: The Follies, Fables, and Faces of Terrorism*, Routledge, New York, 1996.